

Inspection system in investment bank

AliReza AliPanah¹

Hamid NaseriMenshadi²

In Iranian legal system investment bank including the financial institutions, is subject to paragraph 1 of article 21 of the market law, which provides a variety of financial services in the capital market. This company is the most complete form of financial institution, that is, it is able to provide the total services that other financial institutions provide in accordance with Article 28 of the same, the law of operation is under the supervision of the organization. And public assemblies, managers, inspector-auditor and specialized committees of the company are required to observe and enforce the laws and regulations. After obtaining a license to establish and issue a license, the company will start legal life according to the laws and regulations and is governed by the Statute of the Securities and Exchange Organization approved by the Joint Stock Company or by a public corporation, Therefore, it was necessary to review and review the system of inspections of commercial companies in accordance with the general rules of commercial companies in the Commercial Code, the amending bill and other laws and regulations related to capital market law. Considering the significant impact of investment banks on the supervision of these companies in accordance with existing laws, in addition to the customary internal inspection system in stock companies, several regulations have been approved by the Stock Exchange and In the same direction, the investment bank is required to submit to the organization periodic reports of specific issues in due time that along with these reports, the Securities and Exchange Organization also monitors the activities of investment bank through its inspectors. In addition, the central bank has been trying in many ways to oversee investment banks In order to prevent banks from entering the field of business and finance, making banks and credit institutions more attractive, banks are required to sell their shares in investment banks.

Keywords: investment bank, statute of the sample, establishment and activity, management and liquidation, supervision and inspection, scope of activity.

¹ Member of the faculty of Shahid Beheshti University

alipanah_a@yahoo.com

² Master of Private Law (Responsible Writer)

hamidnaseri@chmail.ir

نظام بازرسی در شرکت‌های تأمین سرمایه

علیرضا عالی پناه*

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۲/۲۵

حمید ناصری منشادی**

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۶/۱۹

چکیده

در نظام حقوقی ایران شرکت تأمین سرمایه از جمله نهادهای مالی موضوع بند ۲۱ ماده ۱ قانون بازار هستند که مجموعه‌ای از خدمات مالی متنوع را در بازار سرمایه ارائه می‌دهند این شرکت کامل‌ترین نوع نهاد مالی است، بدین معنا که قادر است مجموع خدماتی را ارائه دهد که سایر نهادهای مالی ارائه می‌دهند براساس ماده ۲۸ همان، قانون فعالیت آن تحت نظارت سازمان است و مجامع عمومی، مدیران، بازرس - حسابرس و کمیته‌های تخصصی شرکت مکلفند قوانین و مقررات را رعایت و اجرا نمایند. پس از دریافت مجوز تأسیس و صدور مجوز فعالیت، طبق قوانین و مقررات، شرکت تأمین سرمایه حیات حقوقی خود را آغاز می‌نماید و طبق اساسنامه نمونه مصوب سازمان بورس و اوراق بهادار در قالب شرکت سهامی خاص و یا شرکت سهامی عام اداره می‌شود، لذا می‌بایست نظام بازرسی حاکم بر شرکت‌های تجاری را بر اساس قواعد کلی شرکت‌های تجاری مندرج در قانون تجارت، لایحه اصلاحی و سایر قوانین و مقررات مربوطه به حقوق بازار سرمایه بررسی و مورد تحلیل قرار داد. نظر به تأثیرگذاری چشم‌گیر شرکت‌های تأمین سرمایه، به جهت نظارت بر این شرکت‌ها بر اساس قوانین موجود علاوه بر نظام بازرسی درونی مرسوم در شرکت‌های سهامی، مقرره‌های متعددی از سوی سازمان بورس مورد تصویب قرار گرفته است و در همین راستا، شرکت تأمین سرمایه موظف است گزارش‌های ادواری مختلفی را با موضوعات مشخص در موعد مقرر به سازمان ارسال نماید که در کنار این گزارش‌ها، سازمان بورس و اوراق بهادار نیز از طریق بازرسان خود بر فعالیت شرکت‌های تأمین سرمایه نظارت دارد. مضاف بر اینکه بانک مرکزی نیز در سنوات گذشته به طرق گوناگون سعی در نظارت بر شرکت‌های تأمین سرمایه داشته و در راستای پیشگیری از ورود بانک‌ها به عرصه بنگاه‌داری و ایضاً ضابطه‌مند تر نمودن سرمایه‌گذاری بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، بانک‌ها را ملزم به فروش سهام خود در شرکت‌های تأمین سرمایه نموده است.

واژگان کلیدی: شرکت تأمین سرمایه، نظام بازرسی، سازمان بورس و اوراق بهادار، ارائه گزارش ادواری، نظارت بانک مرکزی

alipanah_a@yahoo.com

* عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی^{۱۵}

hamidnaseri@chmail.ir

** کارشناسی ارشد حقوق خصوصی (نویسنده مسئول)

مقدمه

هر نظام مالی به منظور رسیدن به رشد و توسعه مورد نظر خود، نیازمند ابزارهایی است که بتواند به پیشبرد اهداف ترسیم شده دست یابد و نهادهای مالی به همراه نهادهای واسطه، از اجزای اصلی تشکیل دهنده نظام‌های مالی به شمار می‌روند. در واقع واسطه‌های مالی در یک بازار توسعه یافته اوراق بهادار، به عنوان بازوی اجرایی بازار سرمایه به تسهیل فعالیت‌های مالی می‌پردازند و با برخورداری از کارکردی چند منظوره، نقش مهمی را در مجموعه وظایف بازار بر عهده دارند.

یکی از این واسطه‌ها که امروزه تقریباً تمامی فعالیت‌های بازار اوراق بهادار را انجام می‌دهد شرکت تأمین سرمایه است. شرکت تأمین سرمایه، کامل‌ترین نوع نهاد مالی فعال در بازار سرمایه است که خدمات کامل مالی را ارائه می‌نماید و کارکرد اصلی این شرکت، را می‌بایست تأمین مالی دانست که در کنار این کارکرد اصلی خدمات متنوع دیگری را نیز ارائه می‌نماید. در دنیای امروز شرکت‌های تأمین سرمایه در کشورهای توسعه یافته، مشاوران حرفه‌ای و متخصصین افزایش منابع مالی شرکت‌ها و همچنین ابزاری برای جمع‌آوری و تبادل اطلاعات مورد نیاز مشتریان خود محسوب می‌شوند. این شرکت‌ها که در موضوعاتی استراتژیک از قبیل توسعه، جذب مشارکت، انتشار و فروش سهام، ادغام، انتقال، تملک و تبدیل بنگاه‌های اقتصادی فعالیت می‌نمایند؛ مهم‌ترین نهاد مالی فعال در بازارهای بین‌المللی محسوب می‌شوند.

شرکت تأمین سرمایه منابع مالی را برای شرکت‌ها فراهم می‌آورد و رشد و توسعه این نوع شرکت‌ها به پویایی و تخصیص بهینه منابع و افزایش بازدهی شرکت‌ها منجر خواهد شد از همین روی مطالعه ساختار و الزامات حقوقی بر این شرکت‌ها ضروری به نظر می‌رسد چرا که مطالعه ضرورت ایجاد و گسترش شرکت‌های تأمین سرمایه به گسترش و توسعه بازار سرمایه کمک خواهد کرد.

در همین راستا با شناخت شرکت تأمین سرمایه و تمایز دادن آن از سایر مفاهیم مشابه، لازم است ساختار و قالب حقوقی تأسیس شرکت‌های تأمین سرمایه مشخص شود. فرآیندهای اخذ مجوز تأسیس و فعالیت شرکت‌های تأمین سرمایه با توجه به نظام دوگانه حاکم بر شرکت‌های تجاری و قواعد خاص سازمان بورس و اوراق بهادار دارای اهمیت

است. نظارت‌های پیچیده و چند لایه بر عملکرد و فعالیت‌های شرکت تأمین سرمایه نیز درخور مطالعه است که در پژوهش پیش‌رو بدان پرداخته خواهد شد.

۱. شرکت تأمین سرمایه

با توجه به گستره وسیع فعالیت شرکت‌های تأمین سرمایه تعاریف متعددی از آن‌ها ارائه شده است که به برخی از این تعاریف اشاره می‌شود:

شرکت‌های تأمین سرمایه، مؤسساتی هستند که به عنوان پذیره نویس یا نماینده شرکتها و شهرداری‌ها به انتشار اوراق بهادار آنها اقدام میکنند. شرکت‌های تأمین سرمایه هم چنین، وظایف کارگزار/ معامله گر را انجام میدهند، برای اوراق بهادار منتشر شده بازار فراهم میکنند و خدمات گسترده مشاوره ای به سرمایه گذاران ارائه مینمایند. این مؤسسات، نقش عمده ای در تسهیل فرآیند ادغام و تملک شرکتها، تجدید ساختار شرکتها و عرضه خصوصی اوراق بهادار بر عهده دارند. شرکت‌های تأمین سرمایه، بر خلاف بانکهای سنتی از قبول سپرده و اعطای وام به افراد خودداری میکنند. شرکت تأمین سرمایه براساس تعریف دیگری عبارت است از واسطه ای مالی که وظایف عمده اش در قبال شرکتها، انتخاب ابزارهای صحیح و مناسب تأمین مالی و همچنین ارائه خدمات مشورتی در مورد خط مشی مالی شرکت است. این خدمات مشورتی، باید چنان باشد که قیمت سهام شرکت‌های مشتری و منافع استفاده کنندگان از خدمات را به حداکثر برساند. (صادقی، جعفری سرشت و مشرفی، ۱۳۸۹: ۶۳۹)

شرکت‌های تأمین سرمایه نهادهای مالی هستند که به شرکت‌ها و دولت‌ها در فرآیند تأمین سرمایه، به وسیله تعهد پذیره نویسی اوراق آن‌ها کمک می‌کنند و به عنوان نماینده آن‌ها در انتشار اوراق بهادار به فعالیت می‌پردازند. همچنین شرکت‌های تأمین سرمایه در فرآیند ادغام و تملک شرکت‌ها به ایفای نقش مشاوره‌ای مبادرت می‌ورزند، این شرکت‌ها خدمات متنوعی در زمینه بازاریابی و معامله‌گری ارائه می‌دهند (اخلاق‌پور و عباسی، ۱۳۸۹: ۳۲۹).

بند ۱۸ ماده ۱ قانون بازار اوراق بهادار به عنوان تعریف قانونی، شرکت تأمین سرمایه را این چنین تعریف نموده است: «شرکتی به عنوان واسطه بین ناشر اوراق بهادار

بازارگردانی، مشاوره، سبدگردانی، پذیره نویسی، تعهد پذیره نویسی و فعالیت‌های مشابه را با اخذ مجوز از سازمان انجام می‌دهد»

در مورد برگردان واژه «Investment Bank» ذکر این نکته حائز اهمیت است که واژه «شرکت تأمین سرمایه» نسبت به «بانک سرمایه گذار» واژه‌ی بهتری می‌نماید؛ چرا که شرکت‌های تأمین سرمایه نه سرمایه گذارند و نه بانکدار. یعنی نه مانند بانک‌های تجاری و صندوق‌های پس انداز به جمع آوری سپرده دیگران می‌پردازند و نه بانکدارند. یعنی نه مانند بانک‌های تجاری و صندوق‌های پس انداز، به جمع آوری سپرده دیگران می‌پردازند و نه وجوه خود را به طور دائمی برای سرمایه‌گذاری اختصاص می‌دهند. به همین دلیل در ایران با توجه به ماهیت این شرکت‌ها از واژه «شرکت تأمین سرمایه» می‌شود (جهانخانی و پارساییان، ۱۳۷۹: ۱۲۱).

۲. ساختار حقوقی شرکت تأمین سرمایه در نظام حقوقی ایران

برای آشنایی و مطالعه نظام بازرسی در شرکت تأمین سرمایه لازم است ابتدا ساختار و قالب حقوقی این شرکت در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد.

در بازارهای مالی رایج دنیا، اکثر شرکتهای تأمین سرمایه تا دهه ۱۹۷۰ میلادی به صورت شرکت تضامنی فعالیت خود را شروع میکردند (Morrison, ۲۰۰۷: ۸). علت این موضوع را میتوان تمایل مؤسسان شرکتهای تأمین سرمایه در جلب اطمینان سرمایه گذاران جستجو نمود؛ چراکه با تشکیل شرکت در قالب شرکت تضامنی، مسئولیت شرکا در مقابل طلبکاران شرکت تا سقف طلب هر یک از آنان بوده و تضمین کافی برای سرمایه گذاران در بازار سرمایه جهت تعامل با شرکتهای تأمین سرمایه میباشد. پس از دهه ۱۹۷۰ میلادی شرکتهای تأمین سرمایه اقدام به تبدیل شرکت خود به صورت شرکت سهامی عام نموده و به عرضه عمومی سهام خود مبادرت نمودند (Geisst, ۲۰۰۶: ۲۲۸). لذا در حال حاضر ساختار قانونی و ماهیت حقوقی معمول برای شرکتهای تأمین سرمایه جهانی، به یکی از دو صورت شرکت سهامی و یا شرکت تضامنی است (طالبی و همکاران، ۱۳۸۵: ۴۸). تبدیل شرکت تضامنی به شرکت سهامی عام که میزان مسئولیت

شرکا در آن، کمتر است و از سوی دیگر انتخاب قالب شرکت سهامی عام به عنوان شرکتی که سرمایه اولیه آن توسط عموم مردم تأمین میشد نشان از اقبال عموم مردم به شرکتهای تأمین سرمایه و جلب اعتماد اشخاص بوده است. (مافی و فلاح تفتی، ۱۳۹۵: ۱۵۹).

در نظام حقوقی ایران شرکت تأمین سرمایه از جمله نهادهای مالی موضوع بند ۲۱ ماده ۱ قانون بازار می‌باشد. شورای عالی بورس «ضوابط فعالیت شرکت‌های تأمین سرمایه» را پس از پیشنهاد سازمان بورس و اوراق بهادار، در تاریخ ۱۳۸۶/۵/۱۵ تصویب نمود. متعاقباً و در اجرای ماده ۲۹ قانون بازار، به منظور تدوین ساختار و نحوه عملکرد این نهاد مالی مهم و بیان اصول و خط مشی اساسی آن، هیئت مدیره سازمان در تاریخ ۱۳۸۶/۵/۲۲ (اصلاحی ۱۳۹۰/۱۱/۲۹) اساسنامه نمونه شرکت‌های تأمین سرمایه سهامی خاص را تصویب نمود (سلطانی، ۱۳۹۵: ۱۵۳).

با دقت در مجوزهایی که سازمان بورس و اوراق بهادار برای شرکت‌های تأمین سرمایه صادر نموده است، می‌توان گفت؛ شرکت‌های تأمین سرمایه‌ای که مجوز فعالیت دارند، همه در قالب شرکت سهامی خاص تأسیس شده‌اند بنابراین در نظام حقوقی ایران مطابق اساسنامه نمونه مصوب سازمان بورس و در حال حاضر، تمامی شرکت‌های تأمین سرمایه در قالب سهامی تأسیس می‌شوند.

بر اساس ابلاغیه شماره ۱۲۰۲۰۰۵۰-۱۳۹۴۰۵۲۴- اداره امور نهادهای مالی سازمان، هیات مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار در جلسه مورخ ۱۳۹۴/۰۳/۱۹، با امکان تبدیل شخصیت حقوقی شرکت‌های تأمین سرمایه فعال به شخصیت حقوقی سهامی عام و عرضه عمومی سهام آن‌ها موافقت نمود. با این توضیح، شرکت‌های تأمین سرمایه در صورت تمایل می‌توانند درخواست خود را به منظور تغییر شخصیت حقوقی شرکت از "سهامی خاص" به "سهامی عام" با رعایت مقررات، برای این سازمان ارسال نمایند. اساسنامه نمونه شرکت‌های تأمین سرمایه (سهامی عام) در تاریخ ۱۳۹۵/۰۸/۱۲ به تصویب هیات مدیره سازمان رسیده است.

به طور خلاصه می‌توان گفت، با توجه به جدید و بی سابقه بودن و ریسک بالای فعالیت‌ها و سرمایه‌گذاران خاصی که حاضر به سرمایه‌گذاری در شرکت‌های تأمین

سرمایه هستند، بهترین ساختار و شکل حقوقی، برای تأسیس نخستین، شرکت‌های تأمین سرمایه، شرکت سهامی خاص بوده است (نصیری، ۱۳۸۹: ۱۱۸-۱۱۹).

در همین راستا، علی‌رغم پیش‌بینی امکان تبدیل شرکت تأمین سهامی خاص به شرکت سهامی عام، در حال حاضر، تنها شرکت تأمین سرمایه‌ای که از در همین راستا از شرکت سهامی خاص به سهامی عام تبدیل شده است، شرکت تأمین سرمایه امید بوده است که دلیل احتراز شرکت‌ها از تبدیل به سهامی عام شدن، فرار از شفافیت است. شرکت‌های تأمین سرمایه سهامی عام مکلف به بارگزاری گزارش‌های تفصیلی مالی خود در سامانه کدال هستند. لذا اقبال شرکت‌ها به سهامی خاص بودن بیشتر است.

بنابراین، در نظام حقوقی ایران مطابق با قوانین و مقررات، شرکت تأمین سرمایه حیات حقوقی خود را پس از دریافت مجوز تأسیس و صدور مجوز فعالیت آغاز می‌نماید و طبق اساسنامه نمونه مصوب سازمان بورس و اوراق بهادار در قالب شرکت سهامی خاص و یا شرکت سهامی عام اداره می‌شود. که با توجه به شرکت سهامی بودن، شرکت‌های تأمین سرمایه قواعد مربوط به اداره مثل تشکیل مجامع، انتخاب مدیران، مدیرعامل و... طبق اساسنامه نمونه و عموماً مندرج در مواد مربوط به شرکت‌های تجاری قانون تجارت، لایحه اصلاحی و قواعد و مقررات خاص سازمان بورس و اوراق بهادار انجام می‌شود.

۳- نظارت و بازرسی در شرکت‌های تأمین سرمایه

مسائل نظام بازرسی شرکت‌های به دو دسته تقسیم می‌شوند: مسائل مربوط به نظام بازرسی درونی شرکت‌ها و مسائل نظام بازرسی برونی. نظام بازرسی درونی یعنی این که در درون شرکت بازرسی یا بازرسانی وجود دارند که به عملکرد شرکت نظارت می‌کنند و خود این بازرسی یا بازرسان نیز از اجزای شرکت هستند. اما، در بازرسی برونی، ناظری که بر امور شرکت نظارت می‌کند از اجزای شرکت نیست بلکه مؤسسه، سازمان یا دستگاهی مجزا و مستقل است که عملکرد شرکت را از دور زیر نظر می‌گیرد و در مواقع لزوم نمایندگان آن امور شرکت را از نزدیک مورد بررسی و دقت قرار می‌دهند.

۱-۳. نظام بازرسی درونی

همان گونه که ذکر شد، مطابق ماده ۲ اساسنامه نمونه شرکت تأمین سرمایه، نوع شرکت تأمین سرمایه، شرکت سهامی است. از جمله شرکت‌هایی که در ماده ۲۰ قانون تجارت به آن اشاره شده است شرکت سهامی است. ماده ۴ لایحه قانونی ۱۳۴۷ این شرکت را به دو نوع تقسیم کرده است: شرکت سهامی خاص و شرکت سهامی عام. با این کیفیت می‌توان گفت که قانون تجارت هشت نوع شرکت تجاری را به پیش‌نموده است (اسکینی، ۱۳۷۵: ۶۶).

شرکت سهامی به عنوان کامل‌ترین نوع شرکت سرمایه‌ای، شرکتی تجاری است که در آن حقوق شرکاء که سهامدار نامیده می‌شوند، به وسیله اوراق قابل معامله (سهام) مشخص می‌شود و صاحبان سهم فقط تا میزان آورده خود مسئول تعهدات و شریک در منافع شرکت می‌باشند (زنگباری، ۱۳۹۵: ۱۳۶).

ماده ۱ لایحه اصلاحی قسمتی از قانون تجارت در تعریف شرکت سهامی چنین مقرر داشته است: «شرکت سهامی، شرکتی است که سرمایه آن به سهام تقسیم شده و مسئولیت صاحبان سهم محدود به مبلغ اسمی سهام آن‌هاست». لذا در نوشتار پیش‌رو با بررسی ساختار حقوقی شرکت سهامی و تحلیل اساسنامه نمونه شرکت تأمین سرمایه در قالب شرکت سهامی پرداخته خواهد شد.

شرکت‌های سهامی و تعاونی بدون تعیین بازرس آماده فعالیت نیستند. با این حال گفته شده است، که «تصور فعالیت شرکت سهامی بدون بازرس قانونی عملاً ممکن است» (پاسبان، ۱۳۸۵: ۲۱۹). که این استدلال قابل مناقشه به نظر می‌رسد، زیرا مطابق ماده ۱۷ لایحه اصلاحی قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷، انتخاب بازرسان لازمه تشکیل شرکت است (کاویانی، ۱۳۸۶: ۹۰) و اخذ تصمیم نسبت به صورت دارایی، ترازنامه و حساب سود و زیان شرکت در مجمع عمومی بدون گزار بازرس واجد شرایط ممکن نیست (تبصره ماده ۸۹ لایحه اصلاح قانون تجارت و ماده ۱۵۲ همین قانون). به عبارت دیگر تعیین آن از جمله شرایط ایجاد شرکت است. در تأیید این نظر با توجه به قوانین قبل از سال ۱۳۴۷ که در تهیه لایحه اصلاحی مورد استفاده قرار گرفته، گفته شده است: «انتخاب بازرس و بازرسان در شرکت‌های سهامی از تکالیف الزامی مجامع عمومی است و جزء قوانین آمره محسوب شده و به هیچ وجه قابل اسقاط و اعراض نمی‌باشد» (ستوده، ۱۳۸۴: ۱۹۵).

اهمیت نهاد بازرسی سبب شده که تبصره ماده ۱۴۴ لایحه اصلاحی قانون تجارت برای کارآمدتر برگزیده شدن بازرسان شرکت‌های سهامی عام، مقرر داشته است که نام شخص باید در فهرست رسمی بازرسان شرکت‌ها درج شده باشد تا بتوان او را به عنوان بازرس شرکت سهامی عام انتخاب کرد. با این حال، در این رابطه گفته شده است: با وجود آن که در این تبصره شرایط سازماندهی شغل بازرس فقط در مورد شرکت‌های سهامی عام پیش‌بینی شده است، در همین محدوده کم نیز چندان نتیجه‌ای حاصل نشد زیرا آیین‌نامه اجرایی تبصره به اجرا در نیامده است (اسکینی، ۱۳۸۵، ج ۲: ۱۸۲) با توجه به اینکه آیین‌نامه اجرایی تبصره مذکور، لازم‌الاجراست لذا وزارت اقتصاد و دارایی با استفاده از مواد آن می‌بایست به اوضاع بازرسی شرکت‌های سهامی سامان ببخشد (پاسبان، ۱۳۸۴: ۱۰۲ و ۱۰۳). ظاهراً تدوین کنندگان لایحه اصلاح قانون تجارت ۱۳۴۷ نیز از طرفداران چنین نظری بوده‌اند زیرا در تبصره ماده ۶۱۹ آن لایحه آورده‌اند: «نحوه انتخاب بازرسان برای شرکت‌های سهامی مطابق آیین‌نامه‌ای است که به تصویب هیأت وزیران می‌رسد».

قانون استفاده از خدمات تخصصی و حرفه‌ای حسابداران ذی‌صلاح به عنوان حسابدار رسمی مصوب ۱۳۷۲ امکان انجام بازرسی قانون شرکت‌های دولتی، عمومی و خصوصی را توسط حسابداران رسمی پیش‌بینی کرده است و تجویز نموده که حسابداران رسمی، مؤسسات حسابرسی را با شخیصت حقوقی تشکیل دهند.

ماده ۲ آیین‌نامه اجرایی تبصره (۴) قانون استفاده از خدمات تخصصی و حرفه‌ای حسابداران مقرر داشته است: شرکت‌های سهامی عام و خاص و... مکلفند حسب مورد «حسابرس» و «بازرس قانونی» یا «حسابرس» خود را از میان مؤسسات حسابرسی که عضو جامعه حسابداران رسمی ایران می‌باشند، انتخاب نمایند که برخی از این ماده برداشت کرده‌اند که شرکت‌های سهامی عام و شرکت‌های تابع و وابسته به آن‌ها، مکلف به کارگیری حسابرس و بازرس قانونی از میان مؤسسات حسابرسی عضو جامعه حسابداران رسمی هستند (پاسبان، ۱۳۸۴: ۱۰۴) (شریفی، ۱۳۸۳: ۲۶۸).

گزارش حسابدار رسمی از اسبابی است که صحت عملکرد مدیران و حتی بازرسان را در رابطه با مسائل مالی شرکت نشان می‌دهد (Morse, ۱۹۹۶: ۵۵۵). این گزارش می‌بایست شفافیت حساب‌های سود و زیان و ترازنامه را نسبت به وضع مالی شرکت

گواهی نماید. مطابق ماده ۲۴۲ لایحه اصلاحی قانون تجارت، هیأت مدیره مکلف است که به حساب‌های سود و زیان و ترازنامه شرکت گزارش حسابداران رسمی را ضمیمه کند. حسابداران رسمی باید علاوه بر اظهارنظر درباره حساب‌های شرکت گواهی نمایند کلیه دفاتر و اسناد و صورت حساب‌های شرکت و توضیحات مورد لزوم در اختیار آن‌ها قرار داشته و حساب‌های سود و زیان و ترازنامه‌های تنظیم شده از طرف هیأت مدیره وضع مالی شرکت را به نحو صحیح و روشن نشان می‌دهد.

۱-۱-۳. مؤسسات حسابرسی معتمد سازمان بورس و اوراق بهادار

در راستای حمایت از حقوق و منافع سرمایه‌گذاران و سامان‌دهی و توسعه بازار اوراق بهادار و نظر به ضرورت نظارت عالیه بر امور و با هدف اجرای مفاد بند ۱ ماده ۴ و بندهای ۸، ۱۱، ۱۲، ۱۸، ۱۹ ماده ۷ قانون بازار اوراق بهادار، سازمان بورس و اوراق بهادار «مؤسسات حسابرسی معتمد» را جهت استفاده نهادهای مالی تعیین می‌نماید. در اجرای بیست و چهارمین مصوبه شورای عالی بورس و اوراق بهادار مورخ ۱۳۸۵/۱۱/۲۳، دستورالعمل مؤسسات حسابرسی معتمد سازمان بورس و اوراق بهادار در تاریخ ۱۳۸۶/۵/۸ به تصویب شورای عالی بورس و اوراق بهادار رسیده است.

بر اساس مفاد این دستورالعمل، مؤسسه حسابرسی معتمد؛ مؤسسه حسابرسی معتمد سازمان است که بر اساس ضوابط دستورالعمل مذکور مورد پذیرش قرار می‌گیرد و در فهرست مؤسسات حسابرسی معتمد سازمان درج می‌شود.

ملاک درج نام مؤسسه حسابرسی در فهرست مؤسسات حسابرسی معتمد، تاریخ صدور موافقتنامه سازمان مبنی بر پذیرش به عنوان مؤسسه حسابرسی معتمد است. این مؤسسات پس از پذیرش به عنوان مؤسسات حسابرسی معتمد، هموار باید حد نصاب امتیاز کنترل کیفیت در سطح مؤسسه و کار حسابرسی را کسب کنند، در غیر این صورت از فهرست مؤسسات حسابرسی معتمد سازمان بورس، حذف خواهند شد.

مطابق ماده ۹ دستورالعمل مؤسسات حسابرسی معتمد سازمان بورس و اوراق بهادار؛ مؤسسات حسابرسی مکلفند در گزارش حسابرس مستقل و بازرسی قانونی که طبق اصول و ضوابط حسابرسی و با رعایت قانون اصلاح قسمتی از قانون تجارت مصوب ۱۳۴۷

تهیه می‌شود نسبت به صورت‌های مالی رسیدگی شده، درباره موارد زیر صریحاً اظهار نظر نمایند:

- ۱- رعایت استناداردهای حسابداری در تهیه و ارائه صورت‌های مالی اساسی و یادداشت‌های توضیحی صورت‌های مالی مزبور
 - ۲- عدم رعایت ضوابط و مقررات سازمان
 - ۳- عدم رعایت قوانین و مقررات تجاری، مالیاتی و سایر قوانین و مقررات مرتبط با فعالیت واحد مورد رسیدگی
- ماده ۱۰ دستورالعمل، صراحتاً نهادهای مالی، موضوع قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران از جمله شرکت‌های تأمین سرمایه را مکلف نموده تا حسابرس مستقل و بازرسی قانونی خود را از میان سازمان حسابرسی یا مؤسسات حسابرسی عضو جامعه که در فهرست مؤسسات حسابرسی معتمد درج شده‌اند انتخاب نمایند.

۲-۱-۳. بازرسی در اساسنامه نمونه شرکت تأمین سرمایه

مواد ۴۹ تا ۵۲ اساسنامه نمونه شرکت تأمین سرمایه سهامی خاص مصوب ۱۳۸۶ سازمان بورس و مواد ۵۱ الی ۵۳ اساسنامه نمونه شرکت تأمین سرمایه سهامی عام مصوب ۱۳۹۵ سازمان، به رکن بازرسی شرکت تأمین سرمایه اشاره دارد که در ادامه به شرح این مواد پرداخته شده است:

الف) انتخاب بازرسی

مجمع عمومی عادی باید برای هر سال از بین مؤسسات حسابرسی معتمد سازمان، یک بازرسی -حسابرس اصلی و یک بازرسی -حسابرس علی‌البدل را برای مدت یک سال انتخاب نماید تا پس از قبول سمت، برای انجام وظایف و مسئولیت‌های مقرر در قوانین و مقررات مرتبط و همچنین اساسنامه شرکت، اقدام نماید. در انتخاب مجدد و عزل بازرسی -حسابرس رعایت مقررات الزامی است.

مؤسسات حسابرسی را نمی‌توان در دوران تعلیق از فهرست حسابرسان معتمد سازمان، به عنوان بازرسی -حسابرس اصلی یا علی‌البدل شرکت انتخاب نمود.

ب) وظایف بازرسی



بازرس - حسابرس علاوه بر وظایف و مسئولیت‌های تعیین شده در قانون تجارت برای بازرس شرکت‌های سهامی، وظایف و مسئولیت‌های تعیین شده در قانون بازار اوراق بهادار، مقررات، سایر قوانین و سایر مواد این اساسنامه، وظایف و مسئولیت‌های زیر را برعهده دارد:

۱. اظهارنظر راجع به صورت‌های مالی سالانه شرکت با رعایت استانداردهای حسابرسی و حسابداری ملی و آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های اجرایی مصوب سازمان بورس و اوراق بهادار
۲. ارائه گزارش به مجمع عمومی، راجع به رعایت یا عدم رعایت قوانین و مقررات توسط شرکت، مدیران و کارکنان آن در طول سال مالی که در شرکت سهامی خاص علاوه بر وظایف بالا، تکالیف ذیل، نیز در ماده ۵۰ اساسنامه نمونه و تبصر آن مورد تصریح قرار گرفته است:
 - اظهار نظر راجع به صحت اطلاعات مندرج در هرگونه گزارشی که هیئت مدیره به مجمع عمومی ارائه می‌دهد؛
 - بررسی سیستم‌های کنترل داخلی شرکت در هر سال مالی و تهیه گزارش در ای‌ن مورد؛ شامل اظهار نظر راجع به کفایت سیستم‌های کنترل داخلی، موارد نقص، پیشنهادهای اصلاحی و آرایه آن همزمان به هیئت مدیره و کمیته حسابرسی
 - حسابرس در طول بررسی‌های خود از نقض قوانین، مقررات و آیین‌نامه‌های داخلی مطلع گردید، باید بلافاصله موضوع را به هیئت مدیره، کمیته حسابرسی و سازمان اطلاع دهد.
 - حسابرس باید گزارش‌های موضوع این ماده را همزمان به شرکت و سازمان ارسال دارد.
 - حسابرس باید اظهارنظر خود در رابطه با صورت‌های مالی و صحت اطلاعات مندرج در هرگونه گزارشی که هیئت مدیره به مجمع عمومی ارائه می‌دهد راجحاً ظرف ۲۰ روز از دریافت صورت‌های مالی یا گزارش هیئت مدیره ارائه دهد.

ج) ممنوعیت معاملاتی بازرسان

ماده ۱۵۶ لایحه قانونی، صریحاً بازرسان شرکت سهامی را به طور کلی از معامله با شرکت ممنوع می‌کند بدین شرح که: «بازرس نمی‌تواند در معاملاتی که با شرکت یا به حساب شرکت انجام می‌گیرد، به طور مستقیم یا غیرمستقیم ذی‌نفع شود». از آنجایی که گرفتن وام و اعتبار نیز معامله محسوب می‌شود، لذا می‌توان گفت که بازرسان نیز مانند اعضای هیأت مدیره و مدیرعامل، نمی‌توانند از شرکت، وام و اعتبار دریافت دارند. باید گفت که در مورد معامله با شرکت، بین بازرسان و مدیران، تفاوت بازاری، در لایحه اصلاح قانون تجارت مشاهده می‌شود؛ زیرا اعضای هیأت مدیره و مدیرعامل می‌توانند با اجازه هیأت مدیره، با شرکت معامله کنند و اگر این معامله به تصویب مجموع عمومی عادی برسد، کاملاً مورد قبول قانون است ولی بازرسان کلاً از انجام معامله با شرکت، از هر نوع و از هر طریق که باشد ممنوعند (حسنی، ۱۳۹۴: ۱۵۲).

د) مسئولیت بازررس

قانون تجارت ایران مسئولیت بازررس را به اختصار ذکر نموده است. ماده ۶۴ قانون تجارت مقرر می‌دارد که: «مسئولیت مفتشین و اثرات آن همان است که راجع به مسئولیت وکلاء و اثرات آن در مقابل موکلین قانوناً معین است» و ماده ۸۳ مسئولیت بازررسین را که در حین حدوث سبب بطلان شرکت یا بلافاصله پس از آن سر کار بوده‌اند و انجام وظیفه نکرده‌اند، متضامناً با مدیران مسئول خسارات وارده به صاحبان سهام و اشخاص ثالث می‌داند. به طوری که ملاحظه می‌شود قانون، حد و مسئولیت بازرسان را مشخص ننموده، در صورتی که در قوانین دیگر و در شرکت‌های سهامی مسئولیت‌های مخصوصی برای بازرسان در مواردی که تخلفات هیأت مدیره را تذکر ندهند و همچنین در صورتی که اسرار شرکت را فاش نمایند، قائل شده‌اند (ستوده تهرانی، ۱۳۸۴: ۲۰۴).

ه) حق الزحمه بازررس

حق الزحمه بازررس/حسابرس توسط مجمع عمومی عادی تعیین می‌گردد. بازررس-حسابرس، مدیران و افراد تحت تکفل آنها حق ندارند وجه، دارایی و امتیازات دیگری غیر از آنچه به تصویب مجمع عمومی رسیده است، از شرکت دریافت دارند یا در معاملات شرکت به طور مستقیم یا غیرمستقیم ذینفع شوند یا شرکت نمایند.

ضمن اینکه، کلیه پرداخت‌ها به بازرس / حسابرس باید به طور جداگانه و به حد کافی در یادداشت‌های صورت‌های مالی شرکت افشا شود.

و) عزل بازرس

همانطور که انتخاب بازرس در اختیار مجمع عمومی است، عزل او نیز در اختیار همین مجمع است (ماده ۱۵۴ لایحه اصلاح قانون تجارت). به موجب قسمت اخیر ماده ۱۴۴ لایحه: «مجمع عمومی عادی، در هر موقع، می‌تواند بازرس یا بازرسان را عزل کند، به شرط آن‌که جانشین آن‌ها را نیز انتخاب نماید».

همان‌طور که در اساسنامه نمونه ذکر شده است، مطابق ماده ۱۴۶ لایحه: «مجمع عمومی باید یک یا چند بازرس علی‌البدل نیز انتخاب نماید تا در صورت معذوریت یا فوت یا استعفاء یا سلب شرایط یا عدم قبول سمت توسط بازرس یا بازرسان اصلی، جهت انجام وظایف بازرسی دعوت شوند». بازرس علی‌البدل، وقتی صلاحیت دارد که بازرس اصلی، به یکی از دلایل مذکور در دسترس نباشد، نه موقعی که مجمع عمومی او را عزل می‌کند؛ بنابراین، حتی اگر شرکت، دارای بازرس علی‌البدل باشد، مجمع عمومی باید جانشین بازرس عزل شده را انتخاب کند؛ در غیر اینصورت، بنا به درخواست هر ذی‌نفع، بطلان تصمیم به حکم دادگاه اعلام خواهد شد، مشروط بر آنکه مجمع عمومی، پیش از صدور حکم بطلان تصمیم، بازرس جدید را انتخاب نکند (تقی‌زاده و هاشمی، ۱۳۹۴: ۱۸۷).

در صورتیکه ادامه فعالیت بازرس - حسابرس امکان پذیر نباشد، هیئت مدیره مکلف است ظرف یک ماه از مجمع عمومی عادی به طور فوق‌العاده برای تعیین بازرس - حسابرس دعوت به عمل آورد. در هر حال بازرس قبلی همچنان تا انتخاب جایگزین، مسئول انجام وظایف مربوطه می‌باشد.

۲-۳. نظام بازرسی بیرونی

نظارت بیرونی مجموعه اقداماتی را در بر می‌گیرد که براساس قوانین و مقررات برای جلوگیری از تخلف و دستکاری بازار به وسیله شرکت‌های تأمین سرمایه توسط بورس اعمال می‌شود و عمدتاً به دو صورت زیر انجام می‌شود:

۱- دریافت گزارش

شرکتهای تأمین سرمایه مانند سایر واسطه‌های مالی موظف هستند که به صورت ادواری و در مواقع لزوم به صورت موردی، گزارشهای خاصی را همانند فرمی که نهاد ناظر تهیه میکند به بخشهای نظارتی ارائه بدهند. به عنوان مثال گزارشها و صورتهای مالی حسابرسی شده یکی از مواردی است که باید حداکثر سه ماه بعد از پایان سال مالی ارائه شود.

۲- بازرسی

مطابق قوانین سایر کشورها در مواردی که بورس ضروری تشخیص دهد، میتواند به تحقیق و بازرسی از افراد مظنون به تخلف پردازد و به گردآوری اظهارات و مدارک پرداخته و دفاتر حسابداری، اوراق اداری و به طور کلی هر چه را که مناسب تشخیص دهد مورد بازبینی قرار دهد. زمانی که بورس پی به تخلفات فرد مظنون ببرد، میتواند شواهد و مدارک را در اختیار دادگاه قرار دهد تا مراحل قضایی آن طبق قانون طی شود و در این حالت دادگاه میتواند باتوجه به نوع تخلف به طور مشروط یا نامشروط و به صورت موقت یا دائم فرد یا شرکت متخلف را از برخی فعالیتها محروم نموده یا جریمه نقدی نماید. ضمن اینکه در صورت احراز نقض قوانین و مقررات به وسیله فرد مظنون، میتواند یافته‌های خود را منتشر کند. انتشار اطلاعاتی در مورد نقض قوانین توسط یک شرکت تأمین سرمایه، تأثیر غیر قابل انکاری بر فعالیت وی به ویژه در یک بازار رقابتی خواهد گذاشت (صادقی، جعفری سرشت و مشرفی، ۱۳۸۹: ۷۰۲).

مهم‌ترین نهاد ناظر بیرونی بر فعالیت شرکت‌های تأمین سرمایه، سازمان بورس و اوراق بهادار است که بر فعالیت‌های شرکت‌های تأمین سرمایه به طرق گوناگون نظارت دارد در کنار سازمان، با توجه به تمهیدات جدید باید نحوه نظارت بانک مرکزی بر فعالیت شرکت‌های تأمین سرمایه را نیز مورد توجه قرار داد.

۱-۲-۳. نظارت سازمان بورس و اوراق بهادار

بر اساس مستندات قانونی زیر، نظارت سازمان بورس و اوراق بهادار بر شرکت تأمین سرمایه بصورت قطعی پذیرفته شده و مورد عمل قرار می‌گیرد:

- نحوه گزارش‌دهی و نوع گزارش‌های ویژه حسابرسی نهادهای مالی شرکت باید به تأیید سبا برسد. (ماده ۲۹ قانون بازار اوراق بهادار)
 - شرکت تأمین سرمایه براساس دستورالعمل‌های سبا موظف است گزارش‌های لازم را تهیه و به مراجع ذی‌ربط تسلیم نماید. (ماده ۸ ضوابط فعالیت شرکت‌های تأمین سرمایه)
 - سبا در چارچوب دستورالعمل‌های خود مسئول نظارت بر عملکرد شرکت‌های تأمین سرمایه است. در اجرای این وظیفه، مدیران شرکت‌های مزبور در صورت مراجعه بازرسان سبا موظفند اسناد، مدارک و دفاتر خود را جهت انجام هرگونه بازرسی و رسیدگی ارائه نموده و امکان رسیدگی جامع و کافی را برای بازرسان اعزامی سبا فراهم نمایند. (ماده ۱۰ ضوابط فعالیت شرکت‌های تأمین سرمایه)
- اداره امور نهادهای مالی سازمان بورس بر انجام مراحل اعطای انواع مجوزها به نهادهای مالی از جمله شرکت‌های تأمین سرمایه نظارت دارد که از جمله وظایف این اداره می‌توان به: بررسی و تهیه گزارش برای صدور مجوز به متقاضیان تأسیس یا تبدیل به نهادهای مالی، پیگیری و انجام امور مربوط به بررسی و تمدید صلاحیت حرفه‌ای مدیران نهادهای مالی، بررسی و تهیه گزارش در مورد درخواست‌های تغییر سهامداری در نهادهای مالی، مکاتبات با اداره ثبت شرکت برای ثبت تمام صورتجلسات مجامع عمومی، تعییرات اساسنامه و ارکان نمایندگان نهادهای مالی و ... اشاره نمود.
- اداره بازرسی نهادهای مالی سازمان بورس و اوراق بهادار نیز با هدف نظارت و بازرسی از نهادهای مالی فعال در بازار اوراق بهادار (غیر از شرکت‌های کارگزاری) و کانون‌های مربوطه ایجاد شده است. که در راستای اطمینان از رعایت قوانین و مقررات، حفظ شرایط مجوزهای اعطایی به نهادهای مالی از جمله شرکت‌های تأمین سرمایه و حفظ حقوق سرمایه‌گذاران عمل می‌نماید که برخی از فعالیت‌های این نهاد ناظر بدین شرح است:
- کنترل مطابقت عملکرد نهادهای مالی با موضوع فعالیت در اساسنامه و مقررات مصوب؛ شرکت در مجامع عمومی نهادهای مالی؛
 - دریافت برنامه‌های عملیاتی از آن نهادهای مالی که طبق مقررات یا رویه موجود، بازرسی سرزده و نظام‌مند از نهادهای مالی به منظور اطمینان از حفظ شرایط

مجوزهای فعالیت دریافتی در مدت اعتبار آنها، نظارت بر نهادهای مالی و بازرسی دوره‌ای و موردی از آنها به منظور اطمینان از این امر که نهادهای مالی مطابق برنامه‌ها و استراتژی‌هایی که به سازمان اعلان نموده‌اند، عمل می‌نمایند، بررسی صورت‌های مالی و گزارش‌های فعالیت نهادهای مالی و اظهار نظر راجع به این‌که براساس صورت‌های مالی و گزارش‌های مذکور فعالیت و ترکیب دارایی‌ها و درآمد نهادهای مالی منطبق بر مقررات مصوب بوده است یا خیر و...

همچنین از دیگر وظایف اداره بازرسی نهادهای مالی می‌توان به دریافت مستمر اطلاعات مربوط به کارکنان و مدیران نهادهای مالی و تطبیق آنها با شرایط مجوزهای اعطایی به نهادهای مالی، دریافت مستمر اطلاعات مربوط به وضعیت مالی نهادهای مالی و تطبیق آنها با شرایط مجوزهای اعطایی به آنها، تهیه گزارش از موارد عدم رعایت شرایط مجوزهای دریافتی توسط نهادهای مالی جهت تصمیم‌گیری، انجام بازدیدهای موردی و منظم از نهادهای مالی جهت اطمینان از حفظ شرایط اعطای مجوز، تهیه و تکمیل پرونده نهادهای مالی در زمینه حفظ شرایط اعطای مجوز، دریافت اطلاعات و مدارک و تکمیل پرونده نهادهای مالی در زمینه رعایت مقررات در انجام فعالیت‌ها، تهیه گزارش از نقض مقررات مربوط به فعالیت نهادهای مالی و ارجاع جهت تصمیم‌گیری، تهیه خلاصه‌ای از وضعیت مالی، پرسنلی، سخت‌افزاری، نرم‌افزاری و سیستم‌ها و روش‌های انجام کار و فعالیت و نحوه رعایت یا نقض مقررات توسط نهادهای مالی و ارسال به اداره امور نهادهای مالی و سایر مراجع ذیربط جهت بررسی و درج در پرونده، و ارتباط با نهادهای مالی مورد شکایت به منظور جمع‌آوری اطلاعات و مدارک مربوط به شکایات در صورت ارجاع از معاونت اشاره نمود.

همان گونه که ذکر شد شرکت تأمین سرمایه براساس دستورالعملهای سازمان موظف است گزارشهای لازم را تهیه و به مراجع ذیربط تسلیم نماید که نحوه گزارش‌دهی و نوع گزارش‌های ویژه حسابرسی نهادهای مالی این قانون باید به تأیید سازمان برسد. مهم‌ترین گزارشات الزامی شرکت‌های تأمین سرمایه که ابزار نظارتی سازمان بورس به حساب می‌آید بدین شرح است:

الف) گزارش محاسباتی موضوع دستورالعمل الزامات کفایت سرمایه نهادهای مالی

دستورالعمل الزامات کفایت سرمایه نهادهای مالی که در تاریخ ۱۳۹۰/۷/۳۰ به تصویب هیأت مدیره سازمان رسیده است این دستورالعمل بر اساس اختیارات حاصله از بند ۲ ماده ۷ قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران مصوب آذرماه ۱۳۸۴ و ماده ۵ آیین‌نامه اجرایی آن قانون مصوب هیأت وزیران و در اجرای مواد ۲۸ و ۲۹ قانون یاد شده، این دستورالعمل با هدف برقراری تناسب میان دارایی‌ها با بدهی‌ها و تعهدات نهادهای مالی و به منظور حمایت از حقوق سرمایه‌گذارانی که از خدمات آنها استفاده می‌کنند، تنظیم شده است.

بر اساس ماده ۲ دستورالعمل مزبور: آن دسته از نهادهای مالی که مجاز به پذیرش تعهدات زیر می‌باشند، موظف‌اند قبل از پذیرش این تعهدات، نسبت جاری تعدیل شده و نسبت بدهی و تعهدات تعدیل شده را به شرح ماده ۷ این دستورالعمل محاسبه نمایند. که با توجه به فعالیت‌های شرکت تأمین سرمایه از جمله تعهد پذیره نویسی و بازارگردانی، می‌بایست این دست شرکت‌ها را نیز در تهیه گزارش‌های حسابرسی، تحت شمول این دستورالعمل دانست.

سازمان در مواردی که ضروری تشخیص دهد، می‌تواند اظهارنظر حسابرس نهادمالی در مورد صحت محاسبات مربوط به نسبت‌های موضوع ماده ۷ را الزامی نماید. در این صورت موضوع تابع مقررات مربوط به تهیه گزارش ویژه حسابرسی خواهد بود. همچنین شرکت ضمن رعایت ضوابط مندرج در مفاد اساسنامه خود موظف به رعایت قوانین و مقررات ذیربط می‌باشد.

ب) الزام به ارائه گزارشات ادواری توسط شرکت‌های تأمین سرمایه بر اساس بخشنامه ۱۲۰۱۰۰۰۱۲ مدیریت نظارت بر نهادهای مالی سازمان بورس و اوراق بهادار؛ کلیه شرکت‌های تأمین سرمایه موظفند اطلاعات و گزارش‌های ذیل را حداکثر ظرف مهلت ۱۵ روز پس از پایان هر ماه که به تأیید مدیرعامل شرکت رسیده، همراه با گزارش کمیته حسابرسی شرکت (موضوع ماده ۵۳ اساسنامه شرکت‌های تأمین سرمایه) در این خصوص، به مدیریت نظارت بر نهادهای مالی ارائه نمایند:

- ۱- آخرین تراز آزمایشی کل و معین شرکت، به تاریخ پایان هر ماه؛
- ۲- فهرست کاملی از تعهدات شرکت در زمینه اوراق بهادار یا تأمین مالی سایر اشخاص از جمله؛ تعهد پذیره‌نویسی، تعهد خرید اوراق بهادار در اولین عرضه عمومی

اوراق بهادار در بازار ثانویه، ضمانت نقدشوندگی اوراق بهادار، تضمین حداقل سود اوراق بهادار، ضمانت‌های بازخرید اوراق بهادار، تعهدات بازارگردانی و تعهدات ناشی از گشایش اعتبارات اسنادی. این فهرست حداقل می‌باید شامل تاریخ ایجاد تعهد، تاریخ سررسید، طرف ذینفع، مبلغ تعهد، نوع و میزان وثایق، شرکا (چنانچه از طریق تشکیل سندیکا با سایر نهادهای مشابه صورت گیرد) باشد.

همچنین، گزارش کمیته حسابرسی شرکت باید؛ در راستای منشور کمیته حسابرسی (موضوع ماده ۵۴ اساسنامه شرکت‌های تأمین سرمایه) تهیه و به سازمان ارسال گردد.

ج) ارایه گزارشات ادواری شرکت سهامی خاص

مطابق با بخشنامه ۱۲۰۱۰۰۱۱ مدیریت نظارت بر نهادهای مالی سازمان بورس و اوراق بهادار؛ کلیه نهادهای مالی ثبت شده نزد سازمان که به صورت شرکت سهامی خاص می‌باشند؛ از جمله شرکت‌های تأمین سرمایه موظفند گزارش‌ها و صورت‌های مالی زیر را مطابق با استانداردهای ملی و یا فرم‌هایی که توسط سازمان ارایه می‌شود، ظرف مهلت‌های مقرر تهیه و به سازمان ارسال نمایند:

۱- صورت‌های مالی سالانه حسابرسی شده شرکت اصلی و تلفیقی گروه به همراه گزارش حسابرس و بازرس قانونی و گزارش هیأت مدیره درباره فعالیت و وضع عمومی شرکت به مجمع عمومی عادی سالیانه، حداقل ۱۰ روز قبل از برگزاری مجمع عمومی عادی سالیانه و حداکثر ۴ ماه پس از پایان سال مالی؛

۲- هرگونه گزارش دیگر هیأت مدیره به مجامع عمومی و اظهار نظر حسابرس در مورد آن، حداقل ۱۰ روز قبل از برگزاری مجمع عمومی؛

سایر گزارش‌های ویژه نهادهای مالی به درخواست سازمان نیز می‌باید ارایه گردد. بدیهی است عدم ارسال به موقع گزارش‌های موضوع این بخشنامه، تخلف محسوب و طبق مقررات رفتار خواهد شد.

ضمن اینکه، سایر نهادهای مالی ثبت شده نزد سازمان نیز که به صورت شرکت سهامی عام می‌باشند می‌بایست اطلاعات صورت‌های مالی و گزارش‌های خود را طبق "دستورالعمل اجرایی افشای اطلاعات شرکت‌های ثبت شده نزد سازمان"، مصوب ۱۳۸۶/۵/۳۰ هیأت مدیره سازمان و اصلاحیه‌های بعدی آن به سازمان ارسال نمایند.

د) گزارش موضوع دستورالعمل ثبت، نگهداری و گزارش‌دهی اسناد، مدارک و اطلاعات توسط اشخاص تحت نظارت

ثبت سوابق و مشخصات دارندگان اوراق بهادار و معاملات آن‌ها در جهت حفظ نظم بازار سرمایه و کنترل و نظارت مؤثر معاملات صورت گرفته است از اهمیت اساسی برخوردار است. این موضوع از باب جمع‌آوری مناسب اطلاعات و عنداللزوم ارائه آن‌ها در هنگام وقوع اختلافات، تخلفات و جرائم به مراجع ذی‌صلاح از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. که سازمان بورس و اوراق بهادار در چارچوب اختیارات اعطایی توسط قانون بازار در زمینه تدوین دستورالعمل مقتضی اقدام می‌نماید (سلطانی، ۱۳۹۱: ۹۸).

در اجرای بند د ماده ۹۹ قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران و بندهای ۲ و ۱۱ ماده ۷ و مواد ۲۸، ۲۹ و ۳۹ قانون بازار اوراق بهادار جمهوری اسلامی ایران مصوب آذرماه ۱۳۸۴، «دستورالعمل ثبت، نگهداری و گزارش‌دهی اسناد، مدارک و اطلاعات توسط اشخاص تحت نظارت» به منظور تعیین اطلاعات و مدارکی که اشخاص تحت نظارت باید در راستای نظارت سازمان و بازسازی معاملات، ثبت و نگهداری کنند و تعیین اطلاعات، مدارک و گزارش‌هایی که باید به صورت دوره‌ای یا موردی به سازمان بورس و اوراق بهادار ارائه دهند و تعیین چگونگی انجام بازرسی‌ها از اشخاص تحت نظارت، تنظیم و در تاریخ ۱۳۹۰/۰۲/۲۴ به تصویب هیأت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار رسیده است.

در این دستورالعمل تکالیفی را برای نهادهای تحت نظارت که منظور نهادهای مالی، بورسها، بازارهای خارج از بورس و سایر تشکلهای خودانتظام است برشمرده است که از جمله این نهادها شرکت‌های تأمین سرمایه هستند. لذا شرکت‌های تأمین سرمایه موظفند اطلاعات، مدارک و گزارشهایی که باید به صورت دوره‌ای یا موردی را مطابق دستورالعمل به سازمان بورس و اوراق بهادار ارائه نمایند.

بر این اساس وفق ماده ۲ طبق مواعید تعیین شده شرکت تأمین سرمایه موظف است اسناد، مدارک و اطلاعات زیر را در مهلت به سازمان بورس و اوراق بهادار ارائه نماید: تاریخ، ساعت، محل و دستور جلسه هر یک از مجامع عمومی اشخاص تحت نظارت، یک نسخه از اظهار نظر حسابرس و بازرس قانونی اشخاص تحت نظارت، یک نسخه از آگهیهای اشخاص تحت نظارت که در روزنامه رسمی کشور درج گردیده‌است، یک

نسخه از کلیه آگهیهای اشخاص تحت نظارت که به موجب قانون، هرگونه تغییرات در اساسنامه، سرمایه، مدیران، ارکان و نمایندگان هر یک از مدیران و ارکانی که شخصیت حقوقی دارند، یک نسخه از صورتهای مالی میان دوره‌های، یک نسخه از اظهارنظر حسابرس راجع به صورتهای مالی میان دوره‌های، اطلاعات مربوط به آن دسته از قراردادهای منعقد شده اشخاص تحت نظارت با سایر اشخاص، اطلاعات مربوط به سهامداران یا شرکاء اشخاص تحت نظارت و تغییرات آن، تراز آزمایشی حسابهای اشخاص تحت نظارت، هرگونه تغییر در آن دسته از پرسنل اشخاص تحت نظارت، هرگونه تغییر در امکانات، تجهیزات و مکانهایی که در تقاضانامه‌های ارائه شده به سازمان برای دریافت مجوز قید شده‌اند، نشانی دفاتر، شعب، نمایندگیها و سایر محل‌هایی که پرسنل اشخاص تحت نظارت در آن محل مستقر بوده، اطلاعات مربوط به معاملات اشخاص تحت نظارت، اطلاعاتی که به تقاضای سازمان برای بررسی شکایات واصله یا کشف و رسیدگی به تخلفات احتمالی، تعیین میشود در مهلت‌های مقرر، سایر اطلاعاتی که محتوا، مهلت ارسال آنها به پیشنهاد معاونت مربوطه و تأیید رئیس سازمان، تعیین میشود، ارائه اطلاعات مربوط به تغییرات موضوع این ماده در مهلت‌های مقرر، رافع مسئولیت اشخاص تحت نظارت در مورد رعایت سایر مقررات مربوط به اخذ مجوز تغییر از سازمان یا سایر مراجع ذیصلاح نخواهد بود.

اشخاص تحت نظارت موظفانند، اسناد و مدارک موضوع این ماده را در صورت درخواست سازمان، ظرف مهلت مقرر به مراجعی که سازمان تعیین میکند، ارائه نمایند. مراجع و مهلت‌های موضوع این ماده به پیشنهاد معاونت مربوطه و تأیید ریاست سازمان تعیین شده و توسط معاونت مربوطه در سازمان، ابلاغ می‌گردد.

۲-۳. نظارت بانک مرکزی

ماده ۱۴ قانون برنامه پنجساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۶-۱۴۰۰) مصوب ۱۳۹۵/۱۲/۲۱ مجمع تشخیص مصلحت نظام برای اعمال نظارت کامل و فراگیر بانک مرکزی بر مؤسسات پولی، بانکی و اعتباری و ساماندهی مؤسسات و بازارهای غیرمتشکل پولی جهت ارتقای شفافیت و سلامت و

کاهش نسبت مطالبات غیرجاری به تسهیلات احکامی را مقرر داشته است. از جمله اینکه به صراحت بند ب ماده ۱۴: «انجام هرگونه عملیات بانکی، واسپاری (لیزینگ)، صرافی توسط اشخاص حقیقی و حقوقی و مشارکت بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و اشخاص حقوقی تابعی که بانکها بیش از پنجاه درصد (۵۰٪) سهام آنها را دارند و یا در تعیین هیأت مدیره آنها مؤثرند در تأسیس صندوق های سرمایه گذاری و شرکت‌های تأمین سرمایه بدون اخذ مجوز از بانک مرکزی ممنوع است و مرتکب حسب مورد به یک یا چند مورد از مجازات های تعزیری درجه شش ماده (۱۹) قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ به جز حبس و شلاق محکوم می شود.

بند ب ماده ۱۴ قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه انجام هرگونه عملیات بانکی، واسپاری، صرافی توسط اشخاص حقیقی و حقوقی و مشارکت بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و اشخاص حقوقی تابعی که بانکها بیش از پنجاه درصد سهام آنها را دارند یا در تعیین هیأت مدیره آنها مؤثرند در تأسیس صندوق‌های سرمایه‌گذاری و شرکت‌های تأمین سرمایه بدون اخذ مجوز از بانک مرکزی ممنوع کرده است. همچنین دستورالعمل سرمایه‌گذاری ابلاغی از بانک مرکزی موارد فوق را تاکید نموده است. ابلاغیه شماره ۹۶/۳۲۲۴۴۱ نیز به صراحت خروج بانک‌ها از شرکت‌های تأمین سرمایه، صندوق‌های سرمایه‌گذاری و شرکت‌های سرمایه‌گذاری را الزام‌آور دانسته است.

بانک مرکزی در بخشنامه شماره ۶۱۲۷۷/۹۶ مورخ ۱۳۹۶/۳/۱ با موضوع ابلاغ دستورالعمل سرمایه‌گذاری در اوراق بهادار مستدل به اینکه کنترل گستره سرمایه‌گذاری بانک‌ها و مؤسسات اعتباری تحت مجوز بانک مرکزی و تمرکز فعالیت آنها بر واسطه‌گری وجوه، به عنوان شالوده و اساس عملیات بانکی از اهمیت بسیاری برخوردار است «دستورالعمل سرمایه‌گذاری در اوراق بهادار» را ابلاغ نموده است. در ماده ۳۴ قانون پولی و بانکی کشور، خرید سهام شرکت‌ها و مشارکت در سرمایه یک یا چند شرکت و یا خرید اوراق بهادار داخلی و خارجی توسط بانک‌ها به حساب خود، صرفاً به میزانی که بانک مرکزی تعیین می‌نماید، ممکن دانسته شده است. به استناد همین ماده قانونی، در سال ۱۳۸۶ «دستورالعمل سرمایه‌گذاری مؤسسات اعتباری» به تصویب شورای پول و اعتبار رسید. لیکن با عنایت به تصویب قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور در سال ۱۳۹۴ که مفاد بند «ب» ماده ۱۶ آن چنین تکلیف نموده است:

«کلیه بانک‌ها و مؤسسات اعتباری موظفند از تاریخ لازم‌الاجرا شدن قانون تا مدت سه سال سهام تحت تملک خود و شرکت‌های تابعه خود را در بنگاه‌هایی که فعالیت غیربانکی انجام می‌دهند، به استثنای طرح‌های نیمه تمام شرکت‌های تابعه واگذار کنند. تشخیص غیربانکی بودن، فعالیت بنگاه‌هایی که بانک‌ها، مؤسسات اعتباری و شرکت‌های تابعه، سهامدار آن‌ها هستند، بر عهد بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران است». لذا با توجه به محدود شدن ریسک ناشی از سرمایه‌گذاری بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و پیشگیری از ورود آن‌ها به عرصه بنگاهداری و ایضاً ضابطه‌مند تر نمودن سرمایه‌گذاری بانک‌ها و مؤسسات اعتباری، دستورالعمل مذکور متناسب با الزامات قانونی و اقتضائات فعلی کشور بازنگری شد و در ۱۸ ماده و ۶ تبصره در یک‌هزار و دویست و سی و یکمین جلسه مورخ ۱۳۹۶/۰۲/۱۲ شورای پول و اعتبار مطرح و مورد تصویب قرار گرفته است.

بدین شرح که شورای پول و اعتبار به استناد بند «۳» از ماده ۳۴ قانون پولی و بانکی کشور، بند «ب» ماده ۱۶ قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور و مواد ۲۳ الی ۲۷ آیین‌نامه فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) و به منظور کنترل گستره بنگاهداری بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و هدایت آن‌ها به ایفای نقش واسطه‌گری وجوه، به عنوان کارکرد اصلی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری «دستورالعمل سرمایه‌گذاری در اوراق بهادار» را در سال ۱۳۹۶ به تصویب رسانیده است.

بر اساس مفاد دستورالعمل، بانک‌ها و مؤسسات اعتباری و شرکت‌های تابعه (۱) آن‌ها در چارچوب اعلامی این دستورالعمل، مجاز به مشارکت حقوقی در تأسیس شرکت‌های جدید و خرید سهام شرکت‌های موجودی هستند که صرفاً فعالیت بانکی انجام می‌دهند. منظور از فعالیت بانکی، تمام فعالیت‌هایی است که به منظور پشتیبانی و سهولت در انجام عملیات بانکی و گسترش و تنوع آن و همچنین حفظ اسرار حرفه‌ای بانک و مؤسسه اعتباری انجام می‌شود نظیر عملیات قرض‌الحسنه، عملیات فروش اموال مازاد بانک‌ها، اعتبارسنجی، صدور، پذیرش و پردازش انواع کارت‌های الکترونیک، انجام عملیات صرافی، عملیات لیزینگ، فن‌آوری اطلاعات، امور چاپ و سایر فعالیت‌های مشابه به تشخیص بانک مرکزی.

ماده ۳ دستورالعمل به صراحت بیان نموده که بانک‌ها و مؤسسات اعتباری موظفند حداکثر ظرف مدت سه سال از زمان لازم‌الاجرا شدن قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر

و ارتقای نظام مالی کشور، سهام تحت تملک خود و شرکت‌های تابعه در بنگاه‌هایی که فعالیت‌های غیربانکی انجام می‌دهند را واگذار نماید. البته در مواردی که بانک‌ها اقدامات لازم برای واگذاری بنگاه‌های موضوع این ماده را به انجام رساند ولی بنا به دلایلی خارج از اراده، واگذاری آن ممکن نشده باشد منوط به تأیید مراتب توسط بانک مرکزی، از مجازات‌های مقرر در ماده ۱۷ قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور و همچنین ماده ۱۵ دستورالعمل مستثنی است.

بنابراین؛ از تاریخ لازم‌الاجرا شدن دستورالعمل، بانک‌ها و مؤسسات اعتباری صرفاً مجاز به مشارکت حقوقی در شرکت‌های سهامی هستند که صرفاً فعالیت بانکی انجام می‌دهند. در صورت تخطی مؤسسه اعتباری از حدود فردی و یا جمعی مقرر دستورالعمل، مجموع مازاد سرمایه‌گذاری تا زمان واگذاری آن، از سرمایه پایه بانک جهت محاسبه سایر نسبت‌های احتیاطی کسر می‌شود.

اهمیت این دستورالعمل زمانی مشخص می‌شود که مطابق با گزارش‌های رسمی اکثریت سهام شرکت‌های تأمین سرمایه در تملک بانک‌ها و مؤسسات اعتباری است. آخرین اطلاعات منتشر شده بخش نظارت سازمان بورس و اوراق بهادار پیروامون ترکیب سهامداری شرکت‌های تأمین سرمایه مربوط به سال ۱۳۹۲ بوده است. لذا در این نسبت‌ها آخرین شرکتی که مجوز گرفته است در نظر گرفته نشده است. در سال ۱۳۹۲ سهامداران غیربانکی تنها ۳۶ درصد از حجم کل را دارا بوده و ۶۴ درصد از حجم به طور مستقیم یا غیرمستقیم متعلق به بانک‌هاست. ضمناً اگر آخرین شرکت تأمین سرمایه که متعلق به بانک مسکن است اضافه شود، به سهم سهامداری بانک‌ها افزوده خواهد شد. سهامداری عمده بانک‌ها علاوه بر اینکه پتانسیل خوبی برای این شرکت‌ها به منظور استفاده از فرصت‌های سیستم بانکی به وجود می‌آورد؛ موجب گردیده تا شرکت‌های تأمین سرمایه به سمت تأمین مالی از طریق بازار پول گرایش بیشتری داشته و البته انگیزه کافی برای خلافت در استفاده از سایر ظرفیت‌های موجود در بازار مالی از بین برود. بانک‌ها به صورت مستقیم و غیرمستقیم حدود ۶۴ درصد از سهام شرکت‌های تأمین سرمایه را در مالکیت خود دارند. این موضوع نشان دهند آن است که شرکت‌های تأمین سرمایه در ایجاد درآمد به سهامداران خود وابسته بوده و قسمتی از درآمدهای خود را به

واسطه انعقاد قرارداد با اشخاص وابسته کسب می‌نمایند (دبیرخانه کمیسیون‌های تخصصی اتاق ایران، ۱۳۹۵: ۷).

نتیجه‌گیری

شرکت تأمین سرمایه به عنوان کامل‌ترین نهاد مالی در بازار سرمایه جمهوری اسلامی ایران، شناخته شده است و با توجه به تأثیرگذاری در فرآیند تأمین مالی و خدمات متنوعی که ارائه می‌نماید ضروری است با شناخت ابعاد حقوقی تأسیس و اداره و نظارت بر این نوع شرکت، در توسعه صنعت تأمین سرمایه گام برداشته شود.

نظر به اینکه ساختار حقوقی شرکت تأمین سرمایه در حقوق بازار سرمایه جمهوری اسلامی ایران، شرکت سهامی پیش‌بینی شده است، لذا قواعد ناظر بر اداره‌ی شرکت تأمین سرمایه مانند شرکت‌های سهامی در قالب سه رکن، رکن تصمیم‌گیرنده (مجموع عمومی)، رکن اجرایی (مدیران) و رکن ناظر قابل مطالعه و بررسی است.

که البته با توجه به اساسنامه خاص و نمونه شرکت تأمین سرمایه که مصوب هیأت مدیره سازمان بورس و اوراق بهادار است قواعد خاص مرتبط با شرکت تأمین سرمایه که در اساسنامه نمونه و سایر مقرره‌های سازمان بورس ذکر شده است نیز می‌بایست مورد توجه قرار گیرد.

اهمیت و تأثیرگذاری شرکت تأمین سرمایه باعث شده است که در کنار نظام بازرسی درونی مرسوم شرکت‌های تأمین سرمایه، نظارت بیرونی از طریق سازمان بورس و اوراق بهادار اعمال شود، اخیراً نیز بانک مرکزی به طرق مختلف سعی در اعمال نظارت بر شرکت‌های تأمین سرمایه داشته است.

شرکت تأمین سرمایه موظف است گزارش‌های ادواری متعددی را طبق ضوابط خاص سازمان بورس به سازمان، جهت بررسی عملکرد، ارسال نماید که در کنار این گزارش‌ها، سازمان بورس نیز از طریق بازرسان خود نظارت فعال و نامحسوس بر فعالیت‌ها و عملکرد شرکت تأمین سرمایه دارد. لذا بانک مرکزی نیز در سنوات گذشته به طرق گوناگون سعی در نظارت بر شرکت‌های تأمین سرمایه داشته و در راستای پیشگیری از ورود بانک‌ها به عرصه بنگاه‌داری و ایضاً ضابطه‌مند تر نمودن سرمایه‌گذاری بانک‌ها و



مؤسسات اعتباری، بانک‌ها را ملزم به فروش سهام خود در شرکت‌های تأمین سرمایه نموده است.

تخلف از قوانین و مقررات مستوجب رسیدگی به تخلفات انضباطی و در موارد شدیدتر، مجازات‌های کیفری مقرر است که خود گویای اهمیت شرکت‌های تأمین سرمایه است. رسیدگی به تخلفات از طریق مراجع رسیدگی به تخلفات - که شامل کمیته و هیأت رسیدگی به تخلفات، هیأت مدیره تشکل‌های خوداتنظام و هیأت مدیره سازمان است - صورت پذیرفته و کلیه امور مربوط به تشکیل پرونده، مستندسازی، رسیدگی، صدور و اجرای احکام انضباطی از طریق مدیریت پیگیری تخلفات صورت می‌پذیرد.

یادداشت‌ها

۱) شرکت تابعه، شخص حقوقی است که بیش از ۵۰ درصد سهام آن به طور مستقیم و یا غیرمستقیم تا دو سطح متعلق به بانک‌ها و مؤسسات اعتباری است یا اکثریت اعضای هیأت مدیره آن را بانک و مؤسسه اعتباری تعیین می‌نماید.

کتابنامه

- ۱) اخلاق‌پور، سعید و عباسی، مصطفی، «جایگاه شرکتهای تأمین سرمایه در بهبود نظام
- ۲) تأمین مالی و شاخص آزادی اقتصادی کشور»، سومین کنفرانس توسعه نظام تأمین مالی در ایران، مرکز همایشهای بین‌المللی صدا و سیما (۳۰ بهمن و ۱ اسفندماه ۱۳۸۹): ۳۲۷-۳۵۰
۲. اسکینی، ربیعا، حقوق تجارت، شرکت‌های تجاری، ج ۲، تهران: سمت، ۱۳۸۵
۳. پاسبان، محمدرضا، بازبینی نظام بازرسی در شرکت‌های تجاری ایران: بررسی تطبیقی با حقوق انگلستان، مجله پژوهش حقوق و سیاست، شماره ۱، ۱۳۸۴
۴. پاسبان، محمدرضا، حقوق شرکت‌های تجاری، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۸۵

۵. تقی‌زاده، ابراهیم و هاشمی، سید احمدعلی، حقوق شرکت‌های تجاری، تهران: انتشارات خرسندی، ۱۳۹۴، چاپ اول
۶. جهانخانی، علی، و پارساییان، علی، مدیریت مالی، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۷۹
۷. حسنی، حسن، حقوق تجارت، ج ۲، تهران: میزان، ۱۳۹۴، چاپ دوم
۸. دبیرخانه کمیسیون‌های تخصصی اتاق ایران، آسیب‌شناسی شکل‌گیری و عملکرد شرکت‌های تأمین سرمایه در بازار ایران، کمیسیون بازار پول سرمایه، تهران: ۱۳۹۵، شماره گزارش ۰۴۹۵۷۹
۹. ستوده تهرانی، حسن، حقوق تجارت، ج ۲، تهران: نشر دادگستر، ۱۳۸۴، چاپ ششم
۱۰. سلطانی، محمد، تبیین و تحلیل جایگاه ماده ۹۹ قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران در بازار سرمایه کشور، نشریه بورس اوراق بهادار، دوره ۵، شماره ۲۰، صص ۸۵ الی ۱۱۶، زمستان ۱۳۹۱
۱۱. سلطانی، محمد، حقوق بازار سرمایه، تهران: سمت، ۱۳۹۵
- ۱۲.
۱۳. شریفی، الهام‌الدین، نظارت بر عملکرد مدیران شرکت‌های سهامی عام توسط نهادهای دولتی در حقوق انگلیس و ایران، مجلس پژوهش‌های حقوقی، شماره ۵، ۱۳۸۳
۱۴. صادقی، جعفری سرشت و مشرفی، نهادهای مالی، ج ۲: راهنمای قانون بازار اوراق بهادار، تهران: سازمان بورس اوراق بهادار: مدیریت پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی، ۱۳۸۹
۱۵. کاویانی، کوروش، حقوق شرکت‌های تجاری، تهران: نشر بنیاد حقوقی میزان، ۱۳۸۶
۱۶. میرزایی منفرد، غلامعلی، حقوق بازار اوراق بهادار (بخش اختلافات)، تهران: میزان، ۱۳۹۰، چاپ اول
۱۷. میرزایی منفرد، غلامعلی، حقوق کیفری بازار اوراق بهادار، تهران: میزان، ۱۳۸۹، چاپ اول

۱۸. مافی، همایون و فلاح تفتی، زینب (۱۳۹۵)، ساختار شرکت‌های تأمین سرمایه و الزامات حقوقی حاکم بر آنها، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۹۴، تابستان ۱۳۹۵، صص ۱۸۴-۱۸۸
۱۹. نصیری، محمد، مدیریت سرمایه شرکت‌ها (مبانی تأمین، ساختاردهی و تخصیص سرمایه شرکت‌ها)، تهران: انتشارات دانش‌پژوهان جوان، ۱۳۸۹، چاپ اول
۲۰. طالبی، محمد و همکاران (۱۳۸۵)، بانکداری سرمایه‌گذاری (مفاهیم و مطالعات موردی)، تهران: شرکت سرمایه‌گذاری تدبیر سهامی خاص
۲۱. Morse, Geoffery; Charlesworth & Morse (۱۹۹۶): Company Law, ۱۵th ed., Sweet & Maxwell
۲۲. Geisst, Charles (۲۰۰۶), Encyclopedia of American Business
۲۳. Morrison, Allan; and William j. Wilhelm (۲۰۰۷), "Investment Banking: Past, Present and, and future, Journal of Applied Corporate Finance. Volume ۱۹ Number ۱. A Morgan Publication. Winter ۲۰۰۷